

УДК 130.2

Саракун Л. П., канд. філос. н., доц.

Національний університет харчових технологій
(НУХТ), м. Київ

КОСМОПОЛІТИЗМ ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОГО КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ

Космополітизм є досить широким та багатогранним явищем яке неусвідомлено присутнє у різноманітних сферах та на різних рівнях життєдіяльності суспільства. Дослідники визначають його як різновид світогляду, що несе переважно негативне навантаження, бо відкидає ідею існування людства як поліетнічної, та багатонаціональної цілісності й стоїть на позиціях перетворення його в дещо невиразне й одноманітне. У його основі лежить культ абстрактної людини, «громадянина світу» – це можливість бути мешканцем певної місцевості й належати водночас до універсального світу, не заперечуючи при цьому його багатоманітності та своєрідності.

Поширення космополітичних ідей у сучасному світі пов'язане з актуалізацією процесів культурної глобалізації. Під впливом означених процесів, глобалізованого виробництва і споживання культурних продуктів світова культура перестає бути теоретичною абстракцією та набуває характеру емпіричної реальності – нового рівня цілісності культури. Культурна глобалізація надзвичайно проблематизує буття національних культур, продукуючи суперечливі процеси їх заперечення і збереження. На ідеологічному рівні це знаходить прояв у альтернативних стратегіях космополітизму (У. Бек), що дотримується принципу культурної уніфікації і нівелювання культурних розбіжностей, та мультикультуралізму (Ч. Тейлор).

Культура, як і суспільність, є тим загальним, яке існує не інакше, як у діяльності і через діяльність індивідів, у їхньому способі буття. Як загальне, так і одиничне є лише різними сторонами реального процесу самовизначення індивідів серед собі подібних. Таким чином, культура є передумовою свободи людини, свободи як змістовного буття. Через символи культури відбувається несимволічне єднання індивідів у спільноту. Буття в культурі не є виключно раціональним існуванням. Воно включає в себе також і невідрефлектовані складові людського буття. Цей парадокс виявляється в тому, що пізнати культуру неможливо, не виходячи за її межі, особливо, коли мова йде про граничні основи людського існування. З іншого боку, через символічний характер культури та її невідрефлексовані складові так само неможливо збагнути її символи, не вживаючись у щоденну емпіричну тяглість спільноти. Ця обставина вимагає не судити, а визнавати культури. У взаємному визнанні культур і полягає нова раціональність, що виростає в умовах набуття культурою нового статусу.

Сьогодні, як ніколи, людина здатна протиставити себе культурі, винести її поза себе, зробити власну культуру предметом саморефлексії. Така можливість

з'явилася, коли людина почала жити на межі національних культур. Незважаючи на те, що зміни в культурному бутті відбуваються постійно, локальні ідентичності, якими є національні, весь час відтворюються. Їхня руйнація якщо й існує, то реалізується в останню чергу – тоді, коли всі інші ідентичності вже розпались. В умовах культурної глобалізації, що спрямовує світовий розвиток до все більшої інтеграції, ця істина має неабияке значення. Адже ціле тільки тоді зможе розвиватись, коли будуть забезпечені умови для повнокровного існування його частин. У цьому контексті необхідним є аналіз проблем космополітизму, що все більше проявляється в сучасних національних культурах.

Криза в культурі, яка нині існує, призводить до розшарування колективних форм ідентифікації індивідів, що проявляється в неузгодженості та суперечностях між її складовими. Культурна диференціація містить у собі тенденцію до інтеграції, до синтезу складових у новій органічній цілісності. У цьому контексті процес глобалізації постає не як культурна уніфікація, а як реструктуризація світового цілого і його необхідних складових частин – національних організмів.

Космополітизм як культурна концепція та ідеологія стоїть на позиції нехтування національним. У його теоретичному арсеналі знаходимо абсолютне в чині безпосереднього. Космополітична позиція ґрунтується на постулаті, що абсолютне як завершеність можливо втілити в безпосередні чуттєво-матеріальні, предметні форми. Цим космополітизм демонструє абстрактний теоретичний підхід до розв'язання проблем взаємодії національних культур.

Космополітична тенденція проявляється як внутрішня вимога, як потреба національних спільнот у взаємозближенні. Сучасна форма космополітизму уособлює вищий щабель розвитку національної ідеї народу, інтереси якого виходять за межі власної етнічної території. Космополітичний світогляд лише на словах заперечує національність, а насправді стверджує національність панівну. Він виріс із національного, а тому є не так загальнолюдським, як національним витвором. Глибокий екзистенціальний характер національного проявляється в тому, що всі космополіти мають національне обличчя, навіть якщо вони цього не усвідомлюють. А тому національне слід визнати органічною складовою частиною загальнолюдського.

Культивування космополітичного світогляду підсилює процеси маргіналізації колись цілісної культури, розмиває суспільну, національну ідентичність її представників. Маргіналізація культурного життя сприяє руйнації залежних національних культур, але не національних культур взагалі. Через маргіналізацію слабких, незахищених, зокрема державою, культур руйнуються їх носії – етноси та нації. Одночасно цей процес є посиленням та розширенням націй розвинених, імперських, тих, хто здійснює глобалізацію з найбільшою вигодою для себе.

Як стан духовності, маргінальність характеризується певною недовключеністю, недовкоріненістю людини в національну культуру. Динамізм сучасного життя призводить до певного відсторонення індивідів від їхньої

базової, рідної культури. Неглибока вкоріненість у власну культуру формує готовність до сприйняття іншої культури, налаштованість на її освоєння. Це дозволяє людині відчувати індивідуальне буття як особливу культуру. Складовою частиною цього світогляду є свідомість національної ідентичності. Визнання національної ідентичності є визнанням власної суспільної сутності. З екзистенції виростає національна ідея. У ній реалізується свідомість національної ідентичності, яка трансформується у спонуку до суспільної дії, до праці на загальне благо, на благо нації. Сповідування членами національної спільноти національної ідеї є показником згуртованості цієї спільноти, усвідомлення нею своєї колективної сили. Відсутність – свідчить про ерозію суспільності, розкладання її духовного ядра.

Висновок. Утвердження національної ідеї особливо важливе для подолання космополітизму та маргінальності в політичній культурі українського народу. Сьогодні космополітизм для України є гальмом внутрішньої консолідації суспільства. Подолання означеного феномену в українській духовності та становлення новітньої національної культури України, з якою себе ідентифікували б її громадяни, може і повинно стати запорукою гарантованого майбутнього українського народу. Шляхом, на якому цих цілей можливо досягти, є творче використання досвіду інших націй у відродженні національної мови і зміцненні національної держави.

Література

1. Бек Ульрих Космополитическое мировоззрение / Ульрих Бек. – М., 2008. – 299 с.
2. Загрійчук І. Д. Глобалізація як проблема для національних культур / І. Д. Загрійчук // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Філософія». Випуск 32. – Харків: ХНПУ, 2009. – С. 8–16.
3. Загрійчук І. Д. Джерела та природа космополітичного світогляду / І. Д. Загрійчук // Філософські перипетії. Вісник Харківського національного університету ім В.Н.Каразіна. Серія: філософія. – Харків, 2000. – № 474. – С. 32–36.